

זמן מקום

תכנים ארץ ישראלים | בלוח השנה העברי | עורך: מאיר כהן

אבי החסידות

מאת: ד"ר עמנואל בן נאה

בחג השבועות, ביום ו' סיון תק"כ (21 במאי 1760) הלך המייסד לבית עולמו.

רבי ישראל בן אליעזר נולד אי-שם בין 1690 ל-1700, אי-שם בין העיירה אוקופ (כיום באוקראינה) לטלוסטטה שבגליציה.

ר' ישראל המכונה בעל שם (טוב), הבעש"ט, היה ממייסדי תנועת החסידות.

בגיל צעיר התייתם מהוריו והוא נדד בעיסוקיו במלאכות שונות, עזרה למלמדי תינוקות, שמירה, שחיטה ובתפקיד שמש בבית המדרש באוקופ. אישיותו הראשונה, בת אוקופ, נפטרה בלי להותיר צאצאים והוא נדד לברודי שם נשא לאישה את חנה- אחות רבי אברהם גרשון מקיטוב.

לפרנסתם עסקו ר' ישראל וחנה אישית בהכנת טיט לבנייה. חנה היתה העגלון להובלת הטיט למכירה בעיירות. כבר בגיל צעיר אהב ר' ישראל לצאת להתבודדות בטבע, להכיר את הצמחים ולהעמיק בסגולותיהם הרפואיות. את אהבתו זו הוא שילב עתה בנדודים בקהילות הקטנות של היהודים שם סייע לחולים והיה שותף לדלותם החומרית והרוחנית.

הימים הם ימי פריחה לתורת הקבלה והאר"י ז"ל אך גם ימי תסיסה והתנגדות לתורת השבתאות המשיחית.

בעל שם, כשמו כן הוא, היה מרפא עממי ומיסטיקן שאמנם התנגד לקבלה המעשית אך עשה שימוש בשמות הקודש כדי להציל מסכנות.

עיקר פעילותו היתה בפודוליה שבפולין (כיום באוקראינה), שם הוא זכה לפרסום בזכות מסרים חדים וברורים בביאור ההתנהגות האלוקית.

באגרת שכתב לגיסו, ר' גרשון מקיטוב, גילה שזכה להיכנס להיכל המשיח ולקבל הוראה להפיץ תורתו לציבור.

בדבקו בבורא, בחיי החולין ובלימוד, הוא ראה יסוד לתקנת הציבור ולהכנה לביאת המשיח.

"שאלתי פי משיח, אימתי אתי (תבוא)? והשיב לי: בזאת תדע, בעת שיתפרסם לימודך ויתגלה בעולם ויפוצו מעיינותיך חוצה... ואז יכלו כל הקליפות ויהיה עת רצון וישועה" (כתר שם טוב, א').

את העיון והפילפול החליף ר' ישראל בלב פועם בשמחה והתלהבות.

"בואו לפניו ברננה"- ולא בעצב וסיגופים: "כי בכל אות ואות יש עולמות ונשמות ואלוהות, ועולים ומתקשרים ומתיחדים זה עם זה".

לבעש"ט נולדו שני ילדים- רבי צבי וביתו אדל (אולי ראשי תיבות ל- "אש דת למו") אשר נכדה היה ר' נחמן מברסלב. הוא לא זכה לנסח את מסריו אך תלמידיו וחסידיו העלו על הכתב את דבריו ואמרותיו בספר "שבחי הבעש"ט". לספר קמו מתנגדים אך נינו- ר' נחמן העניק תמיכה "יש הרבה כופרים שמתלוצצים משבחי הבעל שם טוב... אבל

בשביל זה אין ראוי למנוע האמת... והמופתים הנוראים... מפורסמים בכל העולם".

הבעש"ט השתוקק לעלות לארץ ישראל ואף הגיע בדרכו עד לאיסטנבול אך נאלץ לשוב על עקבותיו מבלי שזכה לממש את רצונו.

ציון קיברו ובית מדרשו מצויים בעיירה מזיבוב.

מזיבוב. מצבת קבר אבי החסידות

מזיבוב. מצבת קבר אבי החסידות

רועה ומלך

מאת: מאיר כהן

"מלך ישראל חי וקיים"- נולד ונפטר, על-פי המסורת, בחג השבועות.

רועה אדמוני, יפה עיניים ומעורר יראה "כיון שראה שמואל את דוד אדמוני, נתיירא, אמר זה שופך דמים כעשו, אמר לו הקב"ה: ... עשו מדעת עצמו הורג אבל זה מדעת סנהדרין" (מדרש אבות, סימן פ"ג).

רועה צאן וגיבור עד קנאה "היכה שאול באלפיו ודוד ברבבותיו" (שמו"א כ"ט, 5) מעתה ואילך תדעך מלכות שאול עד תום.

הקרב בין צאצאי המואביות, רות וערפה, הסתיים בנצחון דוד על גוליית ונפילת שאול לתהומות הנפש.

דוד המלך היה אדריכל ברוך כשרונות, מדינאי חריסמטי שידע לנצל שעת כושר היסטורית של מרחב ריק ממעצמות. אדם בעל תחושה היסטורית, כושר הכרעה ויכולות ביצוע.

כמשה כן דוד נלקחו שניהם מן הצאן לרעות את העם. שניהם היו בבחירה אלוקית, בעלי ייעוד לאומי ואהובים על צאן מרעיתם. הקסם האישי ויכולות הביטוי המופלאות של דוד היו לנכסי אהבה, אהבה שקילקלה לעיתים את השורה.

המדינאי זכה לבנות אימפריה. ממלוכה שיבטית בחברון, דרך ממלכה לאומית שבירתה ירושלים ועד למדינה רב לאומית הניצבת כירושה לבנו שלמה.

הקסם האישי שבה גם את ליבם של הפלישתים שהעניקו לו את עיר השדה- צקלג- אשר ממנה יצא דוד למסעות נגד העמלקים. הכח הצבאי שעמד בראשו יתפרש כמרד במלכות שאול. נבל הכרמלי יאשים "מי דוד ומי בן ישי?! היום רבו עבדים המתפרצים מפני אדונם" (שמו"א כה, 10).

כיבוש העיר היבוסית מוכיח על הברקה מדינית לאיחוד השבטים במקום ניטרלי בחלוקת הנחלות כדי להבטיח תמיכה בשלטונו.

חטא רצח אוריה החיתי ולקחת בת שבע הטילו עננה שחורה על שארית חייו של דוד. אברבנאל מגנה בחמישה צדדים: "חטא דוד באשת איש. השתדל שאוריה ישכב את אשתו... שצויה לשום את אוריה מול המלחמה ולהימיתו... שהרגו בחרב בני עמון... עימו אנשים רבים מבני ישראל".

ובכ"ז יבואו חז"ל וילמדו זכות "כל האומר דוד חטא- אינו

אלא טועה" (בבלי, שבת נ"ו ע"א). מאותה העת ואילך מבטיח נתן הנביא לדוד "ועתה לא תסור חרב מביתך עד עולם" (שמו"ב י"א, 10).

נעים זמירות. דוד בפסיפס בבית-כ"כ בעזה

הבנים אמנון ואבשלום יירצחו, הבן הנולד למלך ולבת שבע "למנצח על מות לבן", מלחמת הירושה תוביל את אדוניהו אלי קבר ורק שלמה, בנה של בת שבע, יותר לבדו להמשיך שושלת בית דוד. מילים שאומרות הכל. קינת דוד על מות שאול ויהונתן (שמו"ב, א') מחד ושירת התהילים מאידך מעמידים

את דוד כ"נעים זמירות ישראל". משורר עילאי מלא רגש ונתיבות מגוללות בדם אויביו, אשר אף בצוואתו מותר לבנו לסיים חשבונות לא סגורים עד כדי הובלת שר- צבאו, יואב, בדם שאולה.

ההיסטוריה הניחה את דוד במעמד של ערזה עד כדי ציפייה לגאולה "ויצא חוטר מגזע ישי" ועד למשיח בן דוד. זכה דוד לתהילת עולם, לעיר שתיקרא לעד על שמו, למעמד דגם למנהיגות, לאהבה ללא תנאי, סמל למלכות ללא תחרות.

הרועה שהיה למלך נולד ונפטר ביום של קבלת עול מלכות שמים- ביום של מעמד הר סיני-בחג השבועות.

מתתיהו שלם - משורר האדמה

מאת: פרופ' איתן אביצור וד"ר טלילה אלירם המרכז לחקר השיר הישראלי - אוניברסיטת בר אילן

היסטוריונים מאסכולות שונות ואף מנגודות ציינו את הפלא של שיבת ציון בימינו וראו בה תהליך העומד בניגוד לכל תחזית היסטורית מדעית. בכך הודו גם כאלה השייכים למחנות של שונאי ישראל המובהקים¹. בתהליך הכולל היו גם תהליכי משנה שהם פלא בפני עצמו. החשוב שבהם הוא תחיית השפה העברית והפיכתה משפה מתה המשמשת רק את כתבי הקודש לשפה חיה המשמשת את כל תחומי החיים של חברה מודרנית מתקדמת. לא פחות מופלא ממנה היה צמיחתו של הניגון הארצישראלי ויצירת הסגנון הקרוי "שירי ארץ ישראל". נכון שאין עדיין הסכמה על התוצאה ואיכותה, וגם עומדת השאלה האם באמת הגענו אל הניגון המביע את הלך חיינו ושיאיופיתנו אולם ברור לכל שעל אדמת המולדת החדשה-ישנה צמח משהו חדש הנובע מתוך החיים בארץ.

בהגות היהודית ייחסו חשיבות רבה לתחיית הניגון העברי. הקשר בין שירי ציון ושיבת ציון מובע כבר במקורות תנאים מוקדמים ועובר כחוט השני דרך כל הדורות עד להגות היהודית בזמננו. ככולם מדובר על הצורך במציאת הניגון אשר יבטא נאמנה את הוויות חיינו וכאשר הוא ימצא יהיה זה הסימן המובהק ביותר לסימונו של תהליך הגאולה. לא נוכל לשפוט במסגרת זו עד כמה אנו קרובים להגשמת חזון חכמי ישראל אולם נראה שכמעט כל המלחינים הישראליים במאה האחרונה היו שותפים למאמץ למצוא ניגון זה. בתוך תהליכי החיפוש בקעו קולות שונים אשר כמה מהם הפכו לנחלת העם והיו לחלק מהביטוי המוזיקלי הקולקטיבי (ארגוב, חפר, שמר ואחרים) וכאלה אשר גיבשו סגנון אישי ייחודי הקיים בזכות עצמו וגם הוא זוכה לעיתים להצלחה ופופולריות. בתוך כל אלו בלט המלחין מתתיהו שלם, שביום ז' בסיון חל יום השנה לפטירתו (תשל"ה)². שלם, יליד זמושץ' שבפולין, עלה ארצה בשנת 1922, ובמסלול התערותו בחיי הארץ עבר דרך כפר תבור ובית אלפא לפני שהגיע לקיבוץ רמת יוחנן, שם הגשים את עיקר פעילותו היוצרת. שלם היה עובד אדמה בכל מאודו ואת חוויות חייו העלה בשירים רבים שתוכנם לקוח מהווי האיכר העברי בארץ ישראל אולם הם גם רוויים במקורות העבריים מיני קדם. כמלחינים רבים אחרים חיפש את סגנונו בדרך בה הלכו ואליה הנחו גדולי הפולקלוריסטים במוזיקה של המאה העשרים³. הוא ראה

את מקורותיו במסורת היהודית עתיקת היוםין בעיקר זו שהיתה קיימת בתקופות שלפני החורבן, ובמקביל נדד בכפרים הערביים וקלט באוזן כרויה את לחני התושבים החיים בארץ. מקורות אלו השתלבו בצורה מופלאה בהווי חייו כאיכר ומתוכם צמחו שיריו.

רק טבעי היה כי אדם כמותו יגיע להקמת מוסד מיוחד שיעסוק בשילוב המקורות היהודיים בהווי הקיבוצי. בעת היותו ברמת יוחנן הקים את "המכון להווי מועד" שמטרתו היתה לשלב בין המסורת היהודית ומקורות ישראל לתרבות הקיבוצית. מכון זה היה גורם רב משקל בעיצוב תרבות החגים הקיבוצית וממנו יצאו טכסים שניסו לשחזר את מעמד הבאת העומר שממשיך להתקיים מאז 1945 ועד עתה או חג הגז שקדם לו מעט. שירים רבים כתב שלם למועדים אלו, ביניהם "שיבולת בשדה", "נצא לשדה", "פנה הגשם" ועוד. בטכסים אלו שיתף פעולה עם הכוריאוגרפית לאה ברגשטיין שעיצבה בהם את החלק החזותי.

שְׁבִלַת בְּשׂוּדָה
כּוֹרְעָה פְּרוּחַ
מְעֻמָּס גְּרָעִינִים כִּי רָב.
וּבְמִרְחַב הָרִים
יוֹם כְּבֹד יְפוּחַ
הַשְּׁמֶשׁ פָּתַח וְזָהָב.

כל שירי שלם צמחו מתוך הווי הקיבוצים ורוויים בהשראה הבאה מעונות השנה בארץ ישראל. יחד עם יוצרים נוספים, ביניהם אילקה רווה ואליהו גמליאל, גיבשו סגנון ייחודי המשלב מקורות מקומיים ומסורתיים. סמלי ביותר היא העובדה שהוא נפרד מאתנו בזמן הקציר, העונה שהעסיקה אותו יותר מכל נושא אחר והיתה חלק מהליבה של יצירתו. מורשתו הפכה לחלק בולט במכלול השירים הישראליים והרוח החלוצית עולה ממנה בשפה המדברת לכל ישראלי.

כִּלְנֹנוּ כִּלְנֹנוּ נִצָּא לְשׂוּדָה
וְנִשְׁתַּלֵּים בְּיַדֵּינוּ לָרֵב.
עֲצִים נִטְעוּ, חֲרָשׁוֹת, פְּרָמִים,
אֶךְ זֶה יוֹם חַג שְׂכָלוֹ טוֹב.

נצא לשדה. מתתיהו שלם

"מואב סיר רחצי" (תהילים ק"ת, 10)

מאת: רחל זמרן

ארץ מואב מהווה הרקע למגילת רות ולהולדת דוד בן ישי. על פי המסורת, הבת הבכורה של לוט קראה את שם בנה מואב הוא "אבי מואב" (בראשית י"ט 36-37) על כי נולד מהאב.

מואב העמים קושר את עמי עבר הירדן (מואב, עמון ואדום) בקשרי משפחה עם בני ישראל. צמיחת עמים אלו, בדומה לבני ישראל, מתרחשת בעת דעיכת המעצמות מצרים ומסופוטמיה. התפוררות המעצמות מצמיחה עמי לאום בישראל ובעבר הירדן, בסמיכות להתנחלות בני ישראל בארץ.

במסע בני ישראל לא נתן מלך מואב לשבטים לעבור בגבולו ובכל זאת נאמר "אל תצר את מואב ואל תתגר גם מלחמה" (דברים ב' 9).

המואבים שכרו את בלעם בן בעור לקלל את העם היוצא ממצרים ובעקבות אלו הדברים נאמרו: "לא יבוא עמוני ומואבי בקהל ה'" (דברים כ"ג, 4).

מגילת רות משקפת קשרי משפחה עם המואבים וחז"ל מצאו התרה לקשרים אלו "מואבי ולא מואבית" (משנה, יבמות ח' ג').

"ומחץ פאתי מואב וקרקר כל בני שת" (במדבר כ"ד, 17) קושר את מואב עם שת שהיו, ככל הנראה, באזור קודם להתנחלות המואבים.

ארצות ה"שותו" נזכרות בכתבי המארות המצריים וכן בכתבי היתדות במאה ה-18 לפנה"ס.

המואבים בנו את בירתם בכרך היא קיר מואב וכמוש היה לאלוהי הממלכה. לאורך כל תקופת ההתנחלות, השופטים והמלוכה קיימת התמודדות מתמדת בין יהודה, מואב וישראל.

בתקופת השופטים כבש עגלון מלך מואב את יריחו (שופטים ג' 30-12) והובס על-ידי אהוד בן גרא. גוליית הפלישתי היה מצאצאי ערפה ועמד מול דוד בקרב עמק האלה. דוד הכניע את המואבים והם היו לדוד "לעבדים נושאי מנחה" (שמו"ב ח', 2).

קרק. קיר מואב - בירת המואבים

תקופה ארוכה שועבדו המואבים לישראל עד למותו של אחאב. עתה הם מצאו שעת כושר "ויפשע מואב במלך ישראל" (מלכ"ב ג', 5). עדות לפריקת עול ישראל חקק מישע מלך מואב במצבת נצחון, היא מצבת מישע מלך מואב. הכתובת נחשפה בעיר דיבון בעבר הירדן ב-1868 על- ידי המיסיונר פ' א' קליין.

כתובת מישע בן כמושית נחקה ב-840 לפנה"ס לערך, האל כמוש מזוהה עם האל הבבלי נרגל- הוא אל המלחמה והשואל. סגנון הכתובת דומה לתיאורי המקרא בשיחזור המאורעות ההיסטוריים בין מואב לישראל: "עמרי מלך ישראל ויענו את מואב ימים רבים" ולאחר מות אחאב: "וישראל אבד, אבד, עולם וירש עומרי..." דומה לשימוש לשוני מקביל "אוי לך מואב אבדת עם כמוש" (במדבר כ"א, 29).

מצבת מישע כתובה בכתב עברי פניקי, עשויה אבן בזלת שחורה בגודל של 110X68 ס"מ ומוצגת כיום במוזיאון הלובר בפאריס.

כתובת מואבית נוספת- היא כתובת בלעם- נחשפה בתל דיר עלא (סוכות המקראית) במוצא נחל היבוק. כתובת זו תואמת בניסוחה את סיפור בלעם "משא בלעם בר בער, אשר חזה אלוה'". הכתובת מוצגת כיום במוזיאון בתל אל קלעה ברבת עמון.

מצבת מישע מלך מואב.

ערב חורבן בית ראשון היו המואבים בברית עם יהודה (ירמיהו כ"ז, ד) אך עם התקדמות הכשדים הם הפרו הברית וסייעו לכשדים "ונשמד מואב מעם, כי על ה' הגדיל" (ירמיהו מ"ח, 16-42).

בימי הבית השני כבש אלכסנדר ינאי את ארץ מואב (מלחמות היהודים א.ד.ג.) ומאז נעלמו המואבים וארצם נכללה בתחום ארץ ישראל החייבת במצוות התלויות בארץ (ירושלמי, שביעית ל"ו, ג').